

Gdańsk, 22 styczeń 2018 r.

dr hab. Andrzej Kubka, prof. UG
Uniwersytet Gdański
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Politologii

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Krzysztofa Kaczmarka *Proces europeizacji Finlandii ze szczególnym uwzględnieniem Laponii. Doświadczenia społeczno-gospodarcze*, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2017, s. 271.

Każdą pracę dotyczącą państw Europy Północnej należy uznać za cenną biorąc pod uwagę utrzymującą się ciągle relatywnie ograniczony zakres poznania tego regionu. Badania odnoszące się do problemów społecznych i politycznych Finlandii i Laponii wzbogaciły się wprawdzie ostatnio o bardzo wartościowe opracowania¹, ale na tle ogólnych potrzeb badawczych podjęcie problematyki zapisanej w tytule dysertacji jest wysoce uzasadnione. Jest tak tym bardziej, że jej Autor umieszcza problematykę społeczno-gospodarczego rozwoju Finlandii i Laponii w kontekście „procesu europeizacji”. To oznacza, że problematykę ściśle regionalną, ze wszystkimi specyficznymi cechami rozwojowymi peryferyjnego regionu Europy jakim jest Laponia, zamierzawiając z najbardziej ogólnym procesem europeizacji, a tonależy uznać za nader słuszne z perspektywy strategii badawczej. Użycie kategorii „europeizacji” pozwala bowiem Autorowi analizować podejmowane problemy w sposób oryginalny; daje też możliwość prowadzenia rozważań na temat treści i istoty samego procesu europeizacji.

Stąd też za uzasadnione należy uznać jasne i ściśle sformułowanie celu pracy, które Autor przedstawia we Wstępie (s.9) a jest nim: „... zbadanie wpływu integracji europejskiej na najślabiej zaludnione regiony Finlandii.” Tak wskazany cel pracy pozwolił na sformułowanie głównej hipotezy badawczej o treści: „...integracja Finlandii z Unią Europejską

---

¹ G. Bonusiak, *Status Saamów w państwach nordyckich w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw ludów rdzennych*, Rzeszów 2016.

była jedną z głównych sił powodujących zmiany społeczne, demograficzne, gospodarcze i polityczne w północnej części tego kraju.” Od razu można stwierdzić, że Autor wyznaczony sobie cel badawczy realizuje w pełni, opierając się na zróżnicowanym i obszernym materiale, znajduje potwierdzenia dla swej hipotezy badawczej.

Struktura pracy odpowiada założonym celom badań i obejmuje pięć rozdziałów. Każdy z nich posiada rozbudowaną strukturę wewnętrzną, tj. posiada od czterech do dziewięciu podrozdziałów, a niektóre z nich posiadają kolejny, głębszy poziom. Rozdziały są uporządkowane tematycznie i powiązane logicznie. Porządek analiz jest właściwy, bowiem rozpoczyna się od rozważań teoretycznych i historycznych w rozdziale pierwszym i dociera do poziomu „studiów przypadku” w rozdziale piątym.

Za bardzo pozytywny aspekt wprowadzenia do podejmowanych badań (zaprezentowanego we Wstępie do dysertacji) należy uznać obszerne (s. 10-16) omówienie metod, jakie Autor stosował, a nadto każdorazowe uzasadnienie wyboru danej metody oraz wskazanie obszaru tematyki, dla którego dana metoda znalazła zastosowanie. Ten fragment dysertacji pozwala stwierdzić, że Doktorant bardzo dobrze orientuje się w zagadnieniach metodologii badań politologicznych.

Pierwszy rozdział dysertacji wypełniają rozważania na temat teoretycznych i historycznych podstaw badań nad europeizacją Finlandii. Autor zamieszcza tu nie tylko przegląd różnych sposobów definiowania kategorii „europeizacji”, ale dokonuje także zestawienia procesów europeizacji w różnych państwach Europy słusznie zwracając uwagę na wyjątkowość tych procesów w państwach nordyckich i w szczególności w Finlandii. Swoje konstatacje opiera na pogłębionej analizie opracowań dotyczących tej problematyki, w większej części, co należy podkreślić, chodzi tu o prace badaczy fińskich. Z pewnością bardzo trafne w tym kontekście jest spostrzeżenie, które Autor przytacza za Virpi Timonenem, że największe wyzwanie dla procesów europeizacji w Finlandii (i w Szwecji) stanowią reformy polityk społecznych (s. 23).

Wydaje się, że rozdział pierwszy byłby merytorycznie bogatszy, gdyby definicje, typologie i porównawcze określenia kategorii „europeizacji” zostały uzupełnione teoretycznymi rozważaniami na temat wzajemnych relacji takich kategorii jak „globalizacja”, „integracja europejska” i „europeizacja”. Wszak w państwach nordyckich mocno

ugruntowana jest świadomość podlegania wpływowi nie tylko procesów „europeizacji” i „integracji europejskiej”, ale także (może wręcz przede wszystkim) szerszym procesom globalizacji. Można też wskazać na problem ściślego wiązania procesów europeizacji z przynależnością do Unii Europejskiej, m.in. w związku z używaniem terminów „europeizacja przedakcesyjna” i „europeizacja postakcesyjna”. Jaka jest zatem treść procesów europeizacji, czy ma rację Ewa Piotrowska, kiedy pisze w odniesieniu do Szwecji, że jej chrystianizacja oznaczała jej europeizację?²

Interesującym fragmentem tego rozdziału jest wyróżnienie przez Doktoranta (za Krzysztofem Wachem) ośmiu wymiarów europeizacji i dostrzeżenie, że są one ze sobą powiązane. Autor koncentruje się, zgodnie z kierunkiem, jaki wyznacza temat pracy, na „doświadczeniach” społeczno-gospodarczych. Zauważa jednak, że można mówić o europeizacji w znaczeniu socjologicznym, tj. przyjmowaniu europejskich zwyczajów, wzorców, stylu życia, tworzeniu tożsamości europejskiej (s. 25). Pisząc o wymiarze socjologicznym europeizacji słusznie podkreśla znaczenie reformacji wewnątrz chrześcijaństwa zachodniego i wpływ kultury niemieckiej na kształtowanie się procesów europeizacji w Finlandii (w sekwencji przyczyny- przebieg- skutki europeizacji).

Autor słusznie uważa, przywołując opinie badaczy nordyckich, że wyjątkowość europeizacji Finlandii i innych państw nordyckich można uważać za skutek oddziaływania czynników tożsamości nordyckiej (s. 24). W tym kontekście ciekawe byłyby rozważania na temat aksjologicznych aspektów europeizacji. To, jak się wydaje, właśnie czynniki aksjologiczne rozstrzygały o referendalnych decyzjach wyborców fińskich, szwedzkich i norweskich o przystąpieniu, bądź nieprzystąpieniu do Unii Europejskiej. „Powrót” państw skandynawskich do Europy w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku miał oznaczać radykalne zerwanie z ukształtowaną na przestrzeni co najmniej ostatnich 150 lat samoświadomością społeczeństw tych państw. Jak pisał Uffe Østergård państwa *Norden* były w istocie postrzegane jako „nieeuropejskie, niekatolickie, antypapieskie, antyimperialistyczne, antykolonialne, zorientowane przeciw eksploatacji, pokojowe, małe,

---

²E. Piotrowska, *Myśl filozoficzna w Szwecji. Od mistycyzmu do radykalizmu*, Poznań 2006, s. 31.

socjaldemokratyczne”³. Zatem wydaje się, że byłaby wskazana szersza analiza procesów europeizacji w wymiarze aksjologicznym.

Znaczną część rozdziału pierwszego dysertacji (podrozdział 1.3 i następne) Autor poświęca omówieniu historycznych czynników europeizacji Finlandii. Ich prezentacja przeprowadzona w oparciu o szereg opracowań dotyczących historii tego państwa jest zarazem syntetyczna i wyczerpująca a nadto skrupulatnie dokumentowana w odsyłaczach i przypisach. Analizy tej problematyki Autor kończy na kryzysowym dla Finlandii okresie lat 1990-1994 i uzupełnia ją analizami sytuacji Laponii rozpoczynając od okresu po II wojnie światowej (podrozdział 1.7). Rozdział pierwszy kończą dokładne, w wielu zakresach pogłębione analizy dotyczące przebiegu negocjacji akcesyjnych i referendum akcesyjnego, co pozwala stwierdzić, że założony dla tej części rozdziału pierwszy cel, tj. dokonanie analizy historycznych czynników europeizacji Finlandii i Laponii został w pełni osiągnięty. Opis dróg europeizacji Finlandii od czasów najdawniejszych pozwolił Autorowi przedstawić erudycyjne zasoby wiedzy na temat podejmowanej problematyki, a także udokumentować wysoki poziom sprawności w wykorzystaniu, porządkowaniu i prezentacji materiałów.

Tytuł rozdziału drugiego wskazuje dwa obszary analizy w okresie europeizacji postakcesyjnej Finlandii (po 1995 roku). Pierwszym jest europeizacja systemu politycznego, drugim zmiany społeczeństwa (być może kolejność tych części powinna być zmieniona – najpierw charakterystyka społeczeństwa jako otoczenia systemu politycznego, następnie analiza systemu politycznego.) Wykorzystując opracowania badaczy nordyckich Autor trafnie wyjaśnia specyfikę europeizacji postakcesyjnej Finlandii, która polegała na gruntownej zmianie podstaw fińskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Ten sam rodzaj materiałów pozwolił Autorowi dokonać syntetycznej, ale zarazem wyczerpującej analizy wierzchołkowych organów systemu politycznego i jego podstawowych norm (prezydent, parlament, rząd, konstytucja) oraz relacji między nimi. Równie dokładna jest przedstawiona w wyróżnionej części rozdziału charakterystyka systemu partyjnego Finlandii.

Charakterystyka zmian społecznych obejmuje analizę zagadnień demograficznych, w tym w szczególności Laponii. Autor wybrał to zagadnienie jako podstawowe z pełnym uzasadnieniem. Podobne uzasadnienie ma wybór kwestii bezrobocia i warunków

---

³ U. Østergård, *The Geopolitics of Nordic Identity – From Composite States to Nation States*, in: Ø. Sørensen and B. Stråth, *The Cultural Construction of Norden*, Scandinavian University Press, Oslo 1997, s. 25-71.

naturalnych jako przedmiotu analiz. W dalszej części rozdziału zamieszczono analizy innych obszarów życia społecznego: bezpieczeństwa, bezpieczeństwa energetycznego, systemu policyjnego, przestrzegania prawa i korupcji, przestępczości, edukacji. W tych kwestiach Finlandia wniosła znaczący wkład w prace całej Unii Europejskiej („europeizacja bottom-up”), co może być uzasadnieniem dla poddania akurat tych obszarów szerszej analizie zmiany społeczeństwa. Natomiast problematyczne wydaje się włączenie w strukturę tego rozdziału podrozdziału zawierającego analizę koncepcji Wymiaru Północnego UE – nie odnosi się ona przecież wprost do zmiany społeczeństwa, tylko do polityki zagranicznej i bezpieczeństwa państwa, nadto wydaje się, że akurat problematyka Wymiaru Północnego UE powinna zostać przeanalizowana bardziej dogłębnie, tym bardziej, że to właśnie Finlandia zainicjowała ten kierunek polityki unijnej (na ten temat pisali m.in. R.M. Czarny i M. Tomala⁴).

Niedostatkami drugiego rozdziału jest brak podsumowania i wniosków dotyczących jego treści. Wydaje się też, że kryteria wyboru do analizy określonych obszarów zmiany społeczeństwa powinny być wyraźnie ujawnione. Za mały błąd w budowaniu struktury rozdziału uznaję wydzielenie wyłącznie części 2.2.1 „System partyjny Finlandii”, w podrozdziale 2.2 „System polityczny Finlandii”; jeśli jest część 2.2.1, to powinna co najmniej być też część 2.2.2, w tym przypadku również ze względów merytorycznych: system polityczny to znacznie więcej niż system partyjny.

W dosyć krótkim rozdziale trzecim (obejmuje 34 strony tekstu) otrzymujemy dobrą charakterystykę problemów demograficznych i finansowych samorządu lokalnego w Laponii. Doktorant omawia tu politykę regionalną wobec Laponii z prowadzoną zarówno przez państwo, jak i Unię Europejską. To ostatnie zagadnienie Autor omawia w odniesieniu do okresu lat 1995-1999 ponownie koncentrując się na zagadnieniach demograficznych. Dobrym pomysłem jest przedstawienie problemów polityki regionalnej UE wobec Finlandii na tle podobnych problemów innych państw. Swoje rozważania Autor dokumentuje bardzo skrupulatnie. Brakuje jednak i w tym rozdziale podsumowania i wieńczących rozdział wniosków. Domaga się odpowiedzi pytanie o to, jaka była (skorygowana) polityka regionalna Finlandii po 1999 roku (patrz s. 154).

---

⁴ R.M. Czarny, M. Tomala, Wymiar Północny Unii Europejskiej, Studium Rozwoju. Kielce 2009.

W krótkim (obejmującym 20 stron) rozdziale czwartym Autor stawia pytania o wpływ członkostwa Finlandii w Unii Europejskiej na wybrane obszary życia społecznego Laponii. Wśród nich trafnie wyróżnia problemy prawnej sytuacji Saamów poświęcając osobny podrozdział kształtowaniu przez Unię Europejską zasad prawnych odnoszących się do uprawnień tej grupy etnicznej. Pozostałe wyróżnione przez Autora obszary życia społecznego Laponii podlegające europeizacji to kwestie demograficzne, dostęp do Internetu i edukacja (s.165), a następnie problemy gospodarki (zasoby naturalne i potencjał turystyczny). Prezentacja tych problemów pozwala dostrzec wyraźnie wpływ przynależności Finlandii do UE przede wszystkim w obszarze informatyzacji i (pośrednio poprzez informatyzację) turystyki. W tym obszarze zainteresowanie budzi autorskie opracowanie dotyczące liczby turystów w Laponii w latach 2008-2015 (s. 176) W tych latach liczba turystów z Europy, jak i z Unii Europejskiej utrzymywała się na tym samym poziomie, podczas gdy np. liczba turystów z Azji wzrosła ponad dwukrotnie. W jaki sposób można odnieść te fakty do problemu europeizacji Laponii?

W kończącym dysertację, obszernym (60 stron) rozdziale piątym Autor omawia programy i projekty europejskie zrealizowane w Laponii wybierając spośród nich, jak deklaruje te, które w największym stopniu wpłynęły na integrację regionu z innymi częściami UE. Analizy są szczegółowe i dobrze udokumentowane w każdym kolejnym przypadku a rozdział przybiera charakter swoistego rejestru „studiów przypadku”. Omówienie projektów obejmujących regiony Federacji Rosyjskiej pozwala na uzupełnienie teoretycznych ujęć procesów europeizacji o kategorię „europeizacji *ad extra*”. Analiza poszczególnych projektów jest uzupełniona szczegółowymi informacjami dotyczącymi technik ich prowadzenia. W ten sposób treści tego rozdziału prowadzą do konkretyzacji rozważań podejmowanych przez Autora we wcześniejszych rozdziałach dysertacji. Mimo, że rozdział ma charakter wybitnie opisowy, to znajdujemy w nim podsumowania i uogólniające wnioski (np. s. 215, s. 224). Niezmiernie ciekawy obszar rozważań otwiera własne badanie Autora (wprawdzie przeprowadzone na niereprezentatywnej grupie mieszkańców Laponii 25 osób), prowadzące ostatecznie do wniosku o „deuropeizacji Laponii” (s. 230). Na tle całości rozdziału ów wniosek końcowy jest wręcz zaskakujący i szkoda, że Autor nie zadaje tu pytania o przyczyny ujawnionego w Jego badaniu stanu rzeczy, mimo zakładanego i zapewne

rzeczywistego pozytywnego wpływu wszystkich omówionych w rozdziale programów i projektów na europeizację Finlandii i Laponii.

Pewnym brakiem rozdziału jest to, że Autor opiera często swą analizę na danych dotyczących relatywnie krótkich i wczesnych okresów mieszczących się w szerokich ramach czasowych pracy (cezura końcowa sięga czerwca 2017 roku); przykładem mogą być tutaj dane z tabel nr 21, 22, 24 oraz rysunku 12 (s.187-192).

Krótkie, nieco ponad trzystronicowe, Zakończenie Doktorant słusznie rozpoczyna od zestawienia celu dysertacji i głównej hipotezy badawczej. Dalej znajdujemy podsumowanie poszczególnych ważnych wątków pracy odnoszących się do kwestii bezrobocia, jakości życia, przestępczości, korupcji, edukacji. W tej części znajdujemy też konkluzje zaskakujące, bo nie podbudowane szerszymi analizami, które można by odnaleźć w pracy: „Autor wykazał, że ludziom żyje się najlepiej w krajach nordyckich, do których należy także Finlandia” (s. 231). Podobnie rzecz się ma z hipotezą: „...poziom korupcji zależy od warunków klimatycznych.” (s. 232), a także wnioskiem, że „...warunki naturalne nie determinują rozwoju i stabilności gospodarki”(tamże). Zarazem należy podkreślić pozytywną jakość Zakończenia, jaką jest wskazanie przez Doktoranta, moim zdaniem trafne, przyszłych możliwych kierunków badań w zakresie podejmowanej problematyki.

Praca jest opatrzona obszerną, pomieszczoną na 35 stronach bibliografią, która potwierdza nie tylko dobrą orientację Doktoranta w podejmowanej problematyce, lecz również dokumentuje Jego pracowitość i rzetelność badawczą. Wykorzystane zostały bowiem materiały w wielu językach, w tym w języku fińskim, materiały różnego typu, w tym internetowe, materiały odnoszące się wprost do podjętego w dysertacji zadania (a więc koncentrujące się wokół problemów europeizacji, Finlandii, Laponii), jak i prace o bardziej podstawowym profilu politologiczno-metodologicznym. Czasami szczegółowość bibliografii jest nadmierna: na przykład poszczególne kolejne paragrafy fińskiej *Ustawy o Policji* z 22.07.2011 r. zapisano jako odrębne pozycje bibliograficzne (s. 237, 238 i 239).

Dysertacja wyróżnia się szeregiem pozytywnych jakości. W wielu jej częściach znajdują się fragmenty odwołujące się do aspektów teoretycznych poruszanych zagadnień, tak jak np. na s.82, czy 106 w rozdziale drugim. Ogólnie, można stwierdzić, że warstwa teoretyczna pracy jest bogata. Praca obfituje w ważne dane oraz informacje, najczęściej

pozwalające na aktualizację znanych wcześniej faktów i ocen. Merytoryczność bogactwo treści dysertacji odzwierciedla sumienność i pracowitość Autora w prowadzeniu pracy badawczej. Zaletą pracy są liczne i celowo dobrane materiały ilustracyjne i porządkujące w postaci m.in. map i tabel. Warto podkreślić, że język i styl pracy są bez zarzutu a Autor wykazuje wysoki poziom sprawności w prezentacji jej treści.

Pewnym niedostatkim pracy jest niezbyt dobra wewnętrzna spójność strukturalna rozdziałów drugiego i trzeciego oraz kolejność podrozdziałów w rozdziale trzecim. Nieliczne błędy literowe znajdują się na s.30, s.49, s.64, s.72, s. 177 powinno być ArcticSmartness (!).

Podsumowując należy stwierdzić, że Autor podjął w przedstawionej do oceny dysertacji problemy ważne i aktualne zarówno w warstwie teoretycznej, jak i praktycznej. W sposób wysoce zadowalający zrealizował postawione cele badawcze pracy dostarczając znacznego zasobu wiedzy na temat procesów europeizacji wiążących Unię Europejską, Finlandię i Laponię. Autor wykazał umiejętności prowadzenia systematycznej analizy bardzo obszernego pola badawczego. Potwierdził także umiejętność odwoływania się do teorii i celowego stosowania adekwatnych dla rozwiązania stawianych problemów podejść metodologicznych. Zakres własnego oryginalnego wkładu Autora w wyjaśnianie podejmowanych problemów należy uznać za znaczny.

W związku z powyższym wyrażam przekonanie, że recenzowana dysertacja doktorska mgr Krzysztofa Kaczmarka spełnia warunki dysertacji doktorskiej i odpowiada wymogom określonym w przepisach Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym z dnia 14 marca 2003 roku (z późniejszymi zmianami) oraz uzasadnia wniosek o dopuszczenie Doktoranta do publicznej obrony dysertacji doktorskiej.

